

I. DİN HİZMETLERİ SEMPOZYUMU

(3-4 KASIM 2007)

CİLT 1

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 763
İlmi Eserler: 124

•
I. Din Hizmetleri Sempozyumu

•
Editör: Dr. Mehmet BULUT

•
Grafik-Tasarım: Cevdet DOĞAN

•
Baskı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Ostim Ömek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 06370 Yenimahalle/ANKARA

•
Kasım 2008, ANKARA

•
2008-06-Y-0003-763
ISBN 978-975-19-4374-3 (tk. No)
978-975-19-4376-7 (1. c)

•
© Diyanet İşleri Başkanlığı

•
İletişim Adresi
Eskişehir Yolu 9. Km. Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 295 72 94 – Faks: 0312 284 72 88
diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler

-ABD ve Kanada Örneği-

Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ*

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren din eğitimi, daha çok dinin psikolojik temelleriyle ilgilenirken, 1950'li yıllardan sonra, dünyada meydana gelen önemli değişimler neticesinde, dinin daha çok sosyal boyutuyla ilgilenmeye başlamıştır. Dünyamızda meydana gelen bu değişimler sonucunda artık, dinî inançlar sorgulanmaz bir şekilde kabul edilmemekte, dinlerin gerçekliği ya da geleceği, bireysel ve toplumsal olarak, insanlara sağladığı birtakım yararlar göre değerlendirilmektedir.¹ Küreselleşmenin ortaya koyduğu sorunlar, dinî kurumların hem din adamı yetiştirme şeklini, hem de dinî hizmet alanlarını önemli derecede etkilemiştir. İşte böyle bir ortamda, örgün ya da yaygın din eğitimcileri olarak bizlerin şu soruya cevap araması gerekir: "Acaba inandığımız din, yaptığımız birtakım inanç ve ibadetlerin ötesinde, fert ve toplum olarak insanlığa neler kazandırabilir? Onun kişisel olduğu kadar, toplumsal olarak da barışa, sosyal adalete ve dünyamızı tehdit eden mega-krizlerin çözümüne katkısı ne olabilir?"

Batı toplumlarına, özellikle de ABD'ye baktığımızda, din hizmetlerinin, toplumun her alanına hakim olduğunu görmekteyiz.² Bugün kiliseler yetişmiş kalifiye elemanla-

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Hans Küng, "What is true religion? Toward an ecumenical Criteriology," In L. Swidler (Ed.), *Toward A Universal Theology of Religion*, Maryknoll, NY.: Orbis Books, 1988, s. 242.

² Bk. Mustafa Köylü, "Günümüz Misyonerlik Faaliyetlerinde Bazı Metodik Yaklaşımlar (A.B.D. Örneği)"; *Diyanet İlmî Dergisi*, Cilt 35, sayı 2 (Nisan-Haziran, 1999), ss. 41-49.

rıyla, kendi cemaatlerine yönelik olarak, başta dinî hizmetler olmak üzere, temel ihtiyaçları karşılama programlarından gelir artırıcı programlara; eğitimsel hizmetlerden, bilinçlendirme programlarına; sağlık temelli hizmetlerden eğlence hizmetlerine kadar toplam 1700 farklı alanda hizmet vermektedir. Acaba, ülkemizde önemli bir yere sahip olan yaygın din eğitimi kurumları ve onların temsilcisi durumunda olan din adamları toplumumuza neler sunabilmektedir?

İşte bu tebliğde, ABD ve Kanada ülkeleri temel alınarak; a) sayısal açıdan din eğitimi ve öğretimi veren kurumların bir karşılaştırması yapılacaktır; b) din adamlarının yetişme şekilleri ele alınacak, c) yapılan bazı kilise hizmetlerinden örnekler verilecek, d) son olarak da mevcut şartlar altında, ülkemizde yapabileceğimiz dinî hizmet alanlarına yönelik bazı öneri ve tekliflere yer verilecektir.

A. Sayısal Açıdan Karşılaştırma

ABD ve Kanada'nın en önemli özelliklerinden birisi, çoğulcu bir yapıya sahip olmaları ve bunun da sonucu olarak farklı eğitim ve öğretim kurumlarına sahip olmalarıdır. Bu bağlamda ABD, ulusal düzeyde eğitimden sorumlu bir bakanı olmayan ender ülkelerden birisidir. Eğitim konusunda sorumluluk eyaletlere bırakıldığından 50'nin üzerinde farklı okul sistemi bulunmaktadır.³ Bu durum seküler eğitimde olduğu gibi din eğitimi ve öğretiminde de söz konusudur. İnternet'ten ve farklı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre bugün ABD'de toplam 272 yüksek seviyede (lisans, yüksek lisans ve doktora) din eğitimi ve öğretimi veren kurum vardır. Bunlardan 55'ini üniversitedeki departmanlar oluştururken, geri kalan 217 tanesini de daha çok bağlı bulunduğu kilise teşkilâtı tarafından desteklenen müstakil teoloji (Seminary) bölümleri oluşturmaktadır. Üniversite bünyesinde yer alan İlahiyat fakülteleri⁴ de ülkemizdeki İlahiyat fakültelerinin aksine tek bir program uygulamak yerine, yetiştirme amaçlarına uygun olarak farklı adlarla kurulup eğitim ve öğretim vermektedirler. Üniversite bünyesinde yer alan yüksek din eğitimi ve öğretimi kurumlarına örnek olarak şunları verebiliriz:

1. Department of Theology
2. School of Theology
3. Theological School
4. Institutute of Theology
5. Divinity School
6. School of Religion
7. Evangelical Divinity School
8. School of Religious Studies

³ İrfan Erdoğan, *Çağdaş Eğitim Sistemleri*, 4. baskı İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000, s. 71.

⁴ Her ne kadar yüksek din eğitimi ve öğretimi veren bu kurumların tamamı, belki bizim anladığımız tarzda İlahiyat fakültesi olarak kabul edilemese bile, makale boyunca "farklı din eğitimi ve öğretimi veren kurumlar" yerine "ilahiyat fakülteleri" terimini kullanmayı tercih ettik.

9. School of Mission
10. School of Philosophy and Theology
11. Evangelical School of Theology
12. School of Religion and Religious Education
13. Department of Religious Studies
14. International School of Theology
15. Institute of Pastoral Studies
16. Theological College
17. Bible Institute
18. Graduate School of Ministry

Yukarıdaki fakülte isimleri incelendiğinde görüleceği üzere, tüm ilahiyat fakülteleri genelde “din eğitimi ve öğretimi” veren kurumlar olmasına rağmen, amaçları doğrultusunda oldukça farklılıklar göstermektedir. Üniversite bünyesindeki bu fakülteler, başta akademisyenler olmak üzere, misyonerlik bölümlerinden kilise papazlığına, ulusal düzeyden uluslar arası düzeye kadar farklı alanlarda öğrenci yetiştirmektedir. Ancak tüm bu farklılıklara rağmen yukarıdaki fakülteler, eğitim ve öğretim alanı olarak Hristiyanlığı temel almaktadır.

ABD’de çok yaygın olan yüksek din eğitimi kurumlarından birisi de yukarıda da belirttiğimiz gibi, daha çok Kilise tarafından desteklen ilahiyat seminerleridir. Bunlar da üniversite bünyesinde olan ilahiyat fakülteleri gibi, çoğunlukla bağlı bulundukları mezhebin bakış açısı ve ihtiyacına göre pek çok çeşitlilik arz etmektedirler. Örnek olarak şunları verebiliriz:

1. Theological Seminary
2. Baptist/Lutheran/Presbyterian Seminary
3. Biblical/Bible Seminary
4. Evangelical Seminary
5. Ecumenical Theological Seminary
6. General Theological Seminary
7. Interdominational Bible Institute
8. International Theological Seminary
9. Jewish Theological Seminary
10. Christian Seminary
11. Union Theological Seminary

Seminary tipi yüksek din eğitimi veren kurumların en önemli özelliği, buralardan mezun olan kişilerin büyük oranda ya doğrudan ya da dolaylı olarak kilise hizmetlerine yönelik görev yapmalarıdır. Diğer taraftan üniversite bünyesindeki İlahiyat fakültelerinden mezun olan kişiler ise, daha çok akademik hayatı tercih etmektedirler. Seminerler, büyük oranda kilise teşkilatı ve kilise üyelerinin yaptıkları maddi yardımlarla eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmekte ve ağırlıklı olarak da Hristiyanlık dinî ve kültürü vermeye çalışmaktadırlar. Ancak günün şart ve ihtiyaçlarına göre, sadece

kilise hizmetleri çerçevesinde eğitim ve öğretim vermemekte, aynı zamanda başta misyonerlik faaliyetleri olmak üzere çok farklı alanlarda ve uluslar arası boyutta öğrenci yetiştirmektedir. Seminerlerin diğer önemli bir özelliği de, her mezhebin kendi okulunu açıp o doğrultuda eğitim verebilmesidir. Bu tarz seminerlere devam eden öğrenciler eş zamanlı olarak bir kilisede görevlerini devam ettirmektedirler. Belki bizim ülkemizle ABD arasındaki en büyük farklardan birisi de, ABD’de okuyan öğrencilerin büyük bir kısmının bir işte çalışıyor olmasıdır.

Örnek olarak seçtiğimiz Kanada da ise, 47’si üniversite bünyesinde, 66’sı da ABD’de olduğu gibi, seminerlerden oluşan toplam 113 yüksek seviyede din eğitimi ve öğretimi veren ilahiyat okulları vardır.⁵ Amerika ile kıyasladığımızda ilk göze çarpan husus, üniversite bünyesinde yer alan ilahiyat fakültelerinin, kilise destekli ilahiyat okullarına oranla daha yüksek olmasıdır. Belki bu durum, Kanada’nın Amerika kadar çok kültürlü bir toplum olmadığından ya da dindarlıkla alakalı bir durum olabilir. Üniversite bünyesinde yer alan ilahiyat fakültelerine şu örnekleri verebiliriz:

1. Philosophy and Religious Studies
2. Department of Religion
3. Center for Studies in Religion and Society
4. Comparative Religion
5. Interdisciplinary Studies: Religion
6. Joint Department of Religious Studies
7. Religions and Cultures
8. Faculty of Religious Studies

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz din eğitimi kurumlarının çoğu lisans üstü seviyede din eğitimi ve öğretimi vermektedir. Bunlardan bazıları sadece yüksek lisans seviyesinde eğitim verirken, çoğu da hem yüksek lisans hem de doktora seviyesinde eğitim vermektedir. Aralarında bazı farklılıklar olmakla beraber seminerlerdeki doktora programları genelde papaz ve misyoner yetiştiren, Doctor of Ministry ve Doctor of Missiology bölümlerinden oluşmakta ve yapı olarak büyük oranda ABD’deki seminerlere benzemektedir.

Yüksek din eğitimi açısından, ABD ve Kanada ile ülkemizi karşılaştırdığımızda ilk göze çarpan husus, ilahiyat fakültelerinin sayısıdır. Bu sayıları ülke nüfusu ile karşılaştırdığımızda şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Ülke	Nüfus	İlahiyat Fakültesi Sayısı
ABD	275.000.000	272
Kanada	30.000.000	113
Türkiye	70.000.000	23

⁵ Fazla yer kaplamaması için fakülte ve seminerlerin ismini vermedim. Bazı farklılıklar olsa bile, genelde ABD eğitim sistemiyle büyük benzerlikler göstermektedir.

Eğer ülke nüfusu ile ilahiyat fakültelerinin sayısını karşılaştırsak, Türkiye’de Amerika nüfusuna göre en azından 69, Kanada’yla karşılaştırdığımızda da, en azından 264 ilahiyat fakültesinin olması gerekmektedir. İkinci bir husus, hem ABD hem de Kanada’da ister üniversite bünyesinde olsun isterse seminer tarzında olsun, din eğitimi ve öğretimi veren kurumlar büyük ölçüde lisansüstü eğitim veren kurumlardır. Bunlar da ya farklı alanlarda yüksek lisans seviyesinde ya da doktora seviyesinde eğitim ve öğretim vermektedir. Üçüncü bir husus, yukarıda da değindiğimiz gibi, ister üniversite bünyesindeki ilahiyat fakülteleri olsun isterse kilise destekli seminerlerdeki ilahiyat fakülteleri olsun, sadece din eğitimi verme yerine, çok farklı alanlarda din adamı yetiştirmeleridir. Dördüncü bir husus da, Batı ilahiyat fakültelerinin İslâm dinine verdikleri önemdir.⁶ İşin daha da ilginç yanı İslâm’la ilgili derslerin bizim İlahiyat fakültelerinin aksine, hep günümüz dünyasıyla ilgili olması ve çağdaş konuları içermesidir. Örneğin bizim İlahiyat fakültelerinde hemen hemen hiç yer almayan Asya ve Afrika gibi diğer İslâm ülkeleriyle, klasik dönemden günümüze kadar İslâm düşüncesindeki cihadın çalışma konusu yapılmasıdır.

Acaba iki ülkede bu kadar farklı bir din eğitimi ve öğretimine imkân sağlayan faktör nedir? Elbette bunda söz konusu ülkelerin çoğulcu yapıları etkili olsa da, en önemli faktör söz konusu ülkelerdeki dinî özgürlük konusudur. Gerek ABD gerekse Kanada’da devlet, doğrudan din işlerine karışmadığından, halk kendi ihtiyaçlarına göre dinî okullarını açabilmekte ve istediği programda din adamı yetiştirebilmektedir. Bu durum Amerikan kültürüne yön veren Hıristiyanlık için değil, aynı zamanda diğer dinler için de söz konusudur. Diğer dinler de ya ayrı departmanlarda ya karşılaştırmalı olarak ya da bazı programlarda geniş bir şekilde yer alabilmektedir. Ancak geniş bir dinî toleransın olduğu da bir gerçektir. Bu durumu dünyanın en prestijli bir üniversitesi olan Harvard Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrenci el kitabındaki şu satırlar açık bir şekilde ortaya koymaktadır:

Harvard İlahiyat Okulu (Harvard Divinity School), öğrencilerinin, fakülte öğretim elemanlarının ve memurlarının, birçok dinî ve mânevî geleneklerini çalışma konusunda kendisini destekleme ve onore etmeye adanmıştır. Biz kampusumuzu gerçek anlamda dinî çoğulculuğun yaşandığı bir iklim oluşturmayı amaçlıyoruz. Böyle bir ortamda, aramızdaki farklılıklara, sadece sessiz bir kabullenme veya tolerans gösterme

⁶ Örneğin Harvard Divinity School ile Lutheran Theological Seminary’inin programlarında şu dersler yer almaktadır: Islam Through Western Christian Eyes; Themes in Feminism and Islam: A Historical Overview; Religion, Gender, Identity-Readings in Arab and Muslim Autobiography; Introduction to the Qur’an; Introduction to Islamic Law; Introduction to Contemporary Islam; Islam in South Asia: Religion, Culture, and Identity in South Asian Muslim Societies; The Female Body and Islam: Religious Doctrines in Changing Societies; Islam in Sub-Saharan Africa; Jihad: From Classical Islam to al-Qauida; al-Ghazali: Theologian and Mystic; Transnational Shiism; Islam Today; The Bible and the Quran; Toward Understanding Islam; History of Religious Thought in Islam; Arabic courses (Beginning, Intermediate and Advanced).

olmayacak, aksine saygılı ve verimli bir iştirak sağlanacaktır. Biz burada tüm öğrenen ve öğreten konumunda olan kişilerin entelektüel ve mânevî formasyonunda hayati rol oynayabilecek olan farklı inanç gelişimlerinin uygulanmasını gerçekleştirecek ilmi bir topluluk oluşturmak için uğraşıyoruz.

Bu beklentilerimizin gerçekleşmesine yönelik olan uygulamalardan birisi, bizim *Andover Chapel*'deki haftalık Çarşamba ibadet hizmetleri olacaktır. Her hafta farklı dinî geleneklerden biri HDS'daki tüm bireylere kendi dinî geleneğine yönelik dinî hizmeti yerine getirecektir. Örneğin bir hafta Budist geleneğine sahip öğrenciler bize meditasyon yaptırıp, kendi kutsal kitaplarından pasajlar okuyacak, başka bir hafta bir Hristiyan geleneğine sahip öğrenciler bize İncil müziği ve vaazı verecekler, başka bir hafta ise, diğer Hristiyan mezheplere ait öğrenciler, kendi mezheplerine yönelik bir vaaz verecektir. Yahudi ve Müslüman öğrenciler de kendi dinî geleneklerine ilişkin bir öğle dinî vecibesini yerine getireceklerdir. Farklı dinî gelenekleri temsil eden seçkin bir komitenin gözetiminde her toplantı, ortak bir ritüel ile başlayıp bitecek ve bu toplantı her hafta sunulan hizmetlerin farklı elementlerini içinde barındıran ortak bir çerçeve oluşturacaktır.⁷

Öğrenci el kitabında ayrıca her yıl vaaz etme yarışlarının yapılacağı ve başarılı olanların ödüllendirileceğinden bahsedilmektedir. Ayrıca fakülte, sadece muayyen bir dine inanan kişileri değil, herhangi bir dinî geleneğe inanmayan kişileri de bu tür dinî faaliyetlere davet etmektedir.

B. Din Adamlarının Yetiştirme Şekli

Örnek olarak seçtiğimiz ülkelerdeki din adamları (burada daha çok kilisede görev yapan kişileri kastediyoruz) büyük çoğunlukla lisans üstü seviyede eğitim almaktadırlar. Bunun en önemli nedenlerinden birisi hiç şüphesiz, söz konusu ülkelerin eğitim seviyesidir. Zaten halkın büyük kısmı üniversite mezunudur. Örneğin bu oran ABD'de %70 civarındadır. Dolayısıyla böyle yüksek eğitilmiş bir topluma hizmet edecek din adamlarının da en azından onlar kadar eğitilmiş olmaları bir zorunluluktur. İkinci önemli bir neden ise, mezhepler arasındaki rekabettir. Zira daha fazla taraftan toplamak ya da en azından mevcut cemaatin ihtiyaçlarını en üst düzeyde yerine getirebilmek ve bundan da öte, kendi varlığını ve statüsünü devam ettirebilmek için çok iyi yetişmiş bir elaman olmak zorundadır. Zira din adamı ne kadar kaliteli hizmet yaparsa, kazancı da o nispette yüksek olacaktır. Bunun için de hem kendini iyi yetiştirmiş olacak hem de cemaatine iyi davranıp onları memnun etmeye çalışacaktır.

Batı ülkelerinde din adamı yetiştirme şekli büyük ölçüde bu kişilerin lisans ve lisansüstü seviyede aldıkları derslere göre şekillenmektedir. Her ne kadar gerek üniversite bünyesindeki ilahiyat fakülteleri, gerekse kilise destekli seminerler Hristiyanlık dinini merkez alsın da, kurumdan kuruma büyük farklılıklar yaşanmaktadır. Ancak bu okulların müfredat programlarını incelediğimizde geniş açıdan toplumun ihtiyaçları-

⁷ *Handbook for Students 2007-08*, Harvard Divinity School, s. 75.

na cevap verebilecek tarzda şekillendiği görülmektedir. Genel olarak yüksek din eğitimi kurumlarında şu çalışma alanları yer almaktadır:

1. Kitab-ı Mukaddes çalışmaları
2. Hıristiyan teolojisi
3. Papazlık eğitimi
4. Dinî liderlik
5. Vaaz çalışmaları
6. Kampus papazlığı
7. Misyonerlik çalışmaları
8. Hastane ve diğer sağlık kurumlarında dinî danışmanlık
9. Ebeveyn ve çocuklara yönelik psikolojik danışmanlık
10. Hıristiyan homoseksüellik ve lezbiyenlik
11. Feminist özgürlük teolojisi
12. Küresel ve ekonomik çalışmalar
13. Farklı kültür ve toplumlara yönelik kültürler arası çalışmalar
14. Gençlik ve aile
15. Çağdaş ahlâkî sorunlara (savaş ve barış, sosyal ve ekonomik adalet, cinsel ahlâk, tıp ahlâkı, çevre ahlâkı) yönelik çalışmalar
16. Yabancı diller (İngilizce, Latince, İbranice vs.)
17. Müzik

Yukarıdaki çalışma alanlarından da anlaşılacağı gibi, Batı İlahiyat fakültelerinin en önemli özelliklerinden birisi, derslerin tamamen teolojik ağırlıklı olması yerine, sosyal, ekonomik, siyasi ve çok kültürlü ve dinli özellikler taşıması, sonuçta günümüz insanların sorunlarına yönelik konuları içermesidir. Ancak özellikle seminerlerin, en çok önem verdiği çalışma alanlarından birisi vaaz çalışmalarıdır. Bu bağlamda doğrudan vaiz yetiştiren yüksek ilahiyat okulları olduğu gibi (örneğin Memhsis School of Preaching), seminerlerin hemen hemen tamamında vaaza yönelik dersler yer almaktadır. Genellikle vaazlar laboratuvarlarda yapıp öğrenci sayısı da sekiz kişiyle sınırlıdır. Bu yüzden derslerin adı da *Preaching Lab.*, şeklindedir.

Örnek olarak Harvard İlahiyat okulunun ders programına baktığımızda, 214 farklı dersin ve bu dersleri veren 109 hocanın olduğunu görmekteyiz. İşte birkaç ders örneği:

1. İnanç Temelli Ekonomik Gelişme
2. Hıristiyanlık, Misyonerlik ve “Diğerleri”
3. Çağdaş Amerika’da Din ve Kadın
4. Amerika ve Avrupa’da Din: Bir Karşılaştırma
5. İnanç ve Siyaset
6. Din ve Amerikan Toplum Hayatı
7. Hıristiyan Ahlâkı ve Modern Toplum

8. Cinsiyet, Cinsellik ve İnsan Hakları
9. Halk Hristiyanlığı: Fakirlik, AIDS ve Kriminal Adalet
10. Halk Vaazına Giriş
11. Sosyal Değişim İçin Vaaz
12. Zenci Vaazının Dinamikleri
13. Dinler arası Diyalog
14. Amerika'da Din, Siyaset ve Kamu Yönetimi
15. Küresel Siyaset ve Din
16. Feminist Ahlâk
17. Biyomedikal Ahlâk
18. Organizasyon, Halk, Göç ve Değişim
19. Din, Demokrasi ve Eğitim
20. Dinî Çalışma ve Eğitim Metotları
21. Özgürlük Eğitimi
22. Uygulamalı Danışmanlık
23. Çok Kültürlü Amerika'da Din
24. Dünya Dinleri: Diaspora, Farklılık
25. Karşılaştırmalı Dinî Ahlâk
26. Mânevî Bakım (Care) ve Danışma

Bizi burada en çok ilgilendiren hususlardan birisi de, Batı ülkelerindeki yüksek din eğitiminin kalitesidir. Gerek lisans gerekse lisansüstü eğitim açısından ABD ve Kanada'yla kendi ülkemizi karşılaştırdığımızda arada korkunç derecede bir kalite farkının olduğunu söyleyebiliriz. Üniversiteden üniversiteye ya da seminerden seminere bazı farklılıklar olsa da, genel olarak herhangi bir yüksek lisans programını bitirebilmek için bir adayın, *quarter* sistemiyle (on haftalık) 124 kredi, sömestr sistemiyle (14 hafta) de, 82 kredilik ders tamamlaması gerekmektedir.⁸ Bu da yine kurumdan kuruma değişmekle beraber, en azından 4-5 yıl gibi uzun bir süre eğitim almayı zorunlu kılmaktadır. Bir de buna doktora programlarını eklediğimizde, çoğu kilisede görev yapan din adamlarının bizim üniversitelerimizde görev yapan öğretim üyelerine denk geldiğini söylersek abartı yapmış sayılmayız. ABD ve Kanada'daki lisans üstü eğitimin sadece ders sayısı fazla değil, aynı zamanda bir dersten başarılı olabilmek için gerekli olan şartların da ülkemizdekilerle kıyasladığımızda oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, hem Kanada hem de ABD'den olmak üzere sırasıyla bir lisans, bir yüksek lisans ve bir de doktora derslerinden örnek vermek istiyorum.

Birinci örneğimiz, Kanada'nın Conrad Grebel Üniversitesine ait ve bir lisans dersidir. Dersin adı *Religion and Peacebuilding* (Din ve Barışın Tesisi). Öğrenciler bu

⁸ Bk. Fuller Theological Seminary, Admission Requirements.

dersten başarılı olabilmek için, bir ders kitabı ile 60 makale ya da kitap bölümünden sorumlu tutulmaktadırlar (Makalelerin toplam sayfa miktarı 555'tir). İlk bakışta okunacak miktar azımsanabilir. Ancak değerlendirme kriterlerine baktığımızda, durumun çok da kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Üç kredilik bir ders için 15 sayfalık bir açıklamaya yer verilen dokümanda şu şartlar yer almaktadır:

% 15 Derse aktif olarak katılım: Katılım, hem derse devam etmeyi hem de verilen materyalleri tam olarak okuyup derse aktif olarak iştirak etmeyi gerektirmektedir. Devamsızlık miktarı sadece üç derstir. Devamsızlık ancak çok ciddi bir mazeret halinde ve hocanın izni sonucu yapılabilir. Öğrenci gelemeyi dersleri daha sonra telafi etmek zorundadır. Eğer ders hocası öğrenci katılımından memnun olmazsa, o haftanın okuma materyalinden bir *quiz* (küçük bir sınav) yapabilir. Bu tamamen öğrencilerin sınıftaki performansına ve aktif katılımına bağlıdır.

% 10 Zenginleştirilmiş bir aktivite: Her öğrenci dersin içeriğine uygun olarak ekstra bir faaliyet yapmak zorundadır. Bu halka yönelik bir konferans, panel veya toplumsal bir faaliyet olabilir.

% 40 Dönem ödevi: Ders konuları çerçevesinde herhangi bir akademik dergide yayınlanabilecek kalitede, araştırmaya dayalı bir çalışmadır. Bu çalışma, sadece muayyen kitap ve makalelerden özetlenen bilgilere dayanmayıp, akademik ilke ve prensipler doğrultusunda, öğrencinin kendi düşüncelerini ve yaratıcılığını da içermektedir.

% 35 Ders projesi: Dönem ödevinden farklı olarak her öğrenci, temel bir ders projesi hazırlamak zorundadır. Ders projesi için de üç seçenek vardır. Bu proje ya 12-15 sayfa civarında bir araştırma konusu olabilir ya yaratıcı bir proje olabilir (10-15 dakikalık bir sunum şeklinde) ya da hizmet nitelikli bir proje olabilir. Örneğin herhangi bir kurumda ders konusuyla ilgili gönüllü olarak çalışmak bu gruba girer. Böyle bir proje seçildiğinde, o kurumun yöneticisiyle ders hocasının iletişim kurması ve onaylaması gerekmektedir.

Yukarıda yapılan tüm faaliyetlerin (sınavlarda, araştırma ödevlerinde, projelerde) üniversitenin akademik standartlarına uygun olması gerekmektedir. Yani yapılan çalışmalar araştırmaya dayalı, özgün ve bilimsel kurallara uygun olmalıdır.⁹

İkinci örneğimiz bir yüksek lisans dersiyle ilgilidir. Yüksek lisans programları da üniversiteden üniversiteye ya da seminerden seminere farklılık gösterse de, temel felsefesi aynıdır. Bir yüksek lisans programında öğrenci ortalama olarak 60/90 kredi ders almak zorundadır. Ancak bizdeki gibi kapsamlı bir tez çalışması bulunmamaktadır. Tez yerine ders dönemindeki ödevler ve çalışmalar yeterli olmaktadır. Burada örnek olarak Fuller Theological Seminary'nin Master of Arts in Evangelism bölümünü vermek istiyoruz.¹⁰ Evangelizm bölümünde yüksek lisans programını tamamlaya-

⁹ Conrad Grebel University College, PACS 326: Religion and Peacebuilding, instructor: Nathan C. Funk. <http://en.wikipedia.org>

¹⁰ Bk. Fuller Theological Seminary, Master of Arts in Evangelism.

bilmek için bir öğrencinin 96 kredilik (quarter sistemde) ders alması gerekmektedir. Müfredat ise aşağıdaki şekildedir:

1. Kitab-ı Mukaddes çalışmaları (20 kredi)
2. Teolojik çalışmalar (20 kredi)
3. Pratik teoloji (12 kredi)
4. Kültürel ve kültürler arası çalışmalar (12 kredi)
5. Uzmanlık alanı çalışmaları (20 kredi)
6. Diğer seçmelik dersler (12 kredi)

Ders olarak da *MD543: Mission to Children at Risk*'i örnek olarak verebiliriz. Dersin tanımında, AIDS yetimlerinden asker çocuklara kadar, dünyanın pek çok yerinde milyonlarca çocuğun mağdur kaldığı ve risk taşıyan çocuklara yönelik olarak, evrensel sevgi motifi olan Hz. İsa'nın öğretileri ışığında neler yapılacağı ya da yapılması gerektiği yer almaktadır. Dört kredilik dersten başarılı olabilmek içinse, şu şartların yerine getirilmesi gerekmektedir:

1. Liste halinde verilen 7 kitabın okunması, ayrıca tavsiye niteliğinde de 7 kitap daha verilmiştir.
2. Her kitaba ilişkin 1000 kelimelik bir özet hazırlamak.
3. Risk faktörü taşıyan herhangi bir çocuk grubuna yönelik detaylı bir araştırma ödevi hazırlamak.
4. Sınıfta sunulmak üzere küçük bir grup oluşturmak ve teolojik açıdan dersle ilgili herhangi bir konuyu tartışmak.
5. Risk faktörü taşıyan çocuklarla ilgilenen bir kişiyle mülakat yaparak sınıfta sunmak.
6. Dönem sonuna da açıklamalı bir bibliyografya ile birlikte temel dönem ödevi hazırlamak (3.500 kelimelik).
7. Tüm bunların da entelektüel boyutta, derinlemesine analitik bir düşünce ürünü olması gerekmektedir.

Üçüncü örneğimiz ise doktora dersiyle ilgili olup yine Fuller Theological Seminary'e aittir. Dersin adı *DM711: Exploring the Contours of Ministry* (4 kredi).¹¹ Yine diğer tüm derslerde olduğu gibi dersin tanıtımı, içeriği, amaçları vs. tanıtıldıktan sonra, ders için gerekli şartlara geçilmektedir. Dersle ilgili 10 kitabın okunması zorunlu tutulmaktadır.¹² Ödev olarak ise şunlara yer verilmektedir:

1. Önerilen her kitap okunarak, her kitap için öğrencinin kendi görüşlerini, düşüncelerini, öneri ve eleştirilerini de içeren özet birkaç sayfalık yazı yazmak (% 30).

¹¹ Fuller Theological Seminary, *DM711: Exploring the Contours of Ministry* (4 kredi). Instructors: Kurt Fredrickson and John Hull.

¹² Bazı dersler için 19 kitap zorunlu tutulmaktadır. Bk. *OD729 Postmodern and Emerging Church Issues*, Instructor: Keith J. Matthews. Fuller Theological Seminary.

2. Tüm *online* öğrenme faaliyetlerine eksiksiz olarak katılmak (% 10).
3. Bir *case study* yapmak (Türkçe’de karşılığı olmayan, ancak okunan materyal ışığında kişinin kendi durumuna uygun bir çalışma) (% 25).
4. Cemaati ya da yaşadığı toplumdaki insanlarla bir araya gelme ve onlardan destek alma (% 5).
5. Ders programına uygun akademik tarzda (15 sayfa) bir ödev hazırlamak (% 25).
6. Diğer faaliyetler (% 5).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, bir öğrencinin ister lisans isterse lisans üstü programlardan herhangi bir dersten başarılı olabilmesi için her şeyden önce yüklü bir okuma programı ile karşı karşıya gelmektedir. Bu genel olarak lisans öğrencileri için ortalama olarak 2 kitap, 50-60 makale, toplam miktar olarak da en azından 1000-1500 sayfalık bir materyal demektir. Ayrıca bu okunan materyal her hafta sınıf ortamında aktif olarak tartışılacak ve hocaya kısa bir özeti verilecektir. Tüm bunların ötesinde ise, bizim fakültelerimizde hemen hemen yok denecek olan ödev hazırlama zorunluluğudur. Öğrencinin bir de dönem ödevi için okuması gereken materyali düşündüğümüzde, bir ders için bile ne kadar çok kitap ve makale okunması gerektiği ortadadır. Yüksek lisans ve doktora programlarında ise, okuma materyali çok daha fazla bir yer almaktadır. Bu materyal, ortalama olarak en azından 6-10 kitap ile 50-60 makaleden oluşmaktadır. Ayrıca bu okuma materyaline ilâveten, dersin özelliğine bağlı olarak diğer bazı faaliyetler de istenmektedir.

C. Kilise Hizmetleri

Belki de dünyada ibadethane sayısı açısından ABD birinci sırayı almaktadır. *The Yearbook for American and Canadian Churches*’e göre 2000 yılında 319.364 olan kilise sayısı,¹³ 2006 yılı itibarıyla 325.000’e yükselmiştir.¹⁴ Burada şunu da belirtmek gerekir ki, ABD’deki kiliseler birer külliye mahiyetinde olduğundan ülkemizdeki cami alanlarından rahatlıkla birkaç kat daha büyüktür. ABD ile karşılaştırdığımızda Türkiye’de en azından 82.750 caminin olması gerekir. Oysa ülkemizde 78.608 cami vardır.¹⁵

Kilise hizmetlerine baktığımızda mezhepten mezhebe bazı farklılıklar olsa bile genelde aşağıdaki hizmetlerin sunulduğunu görmekteyiz:

¹³ Akif Aydın, “Amerika’yı Kiliseler İstila Etmiş”, *Zaman Gazetesi*, 8 Eylül 2007, s. 22.

¹⁴ Michael Cromartie, “Religion and Religious Institutions in the Modern Public Square,” *Religious Institutions and Education in the Process of European Union and Turkey*, International Conference 17-19 November, 2006, İstanbul, s. 13.

¹⁵ İşin ilginç yanı Amerika’daki tüm okul sayılarının (ana okulundan lise sona kadar ve kilise okulları ile özel okullar dahil) sadece 133.362’dir. Yani Amerika’da kiliseler okulların 2.4 katı kadar fazladır. Buna karşılık ülkemizde 78.608 camiye karşılık 60.000 kadar okul mevcuttur. Bk. Aydın, a.g.m.

Misyonerlik faaliyetleri: Amerika'da üniversite bünyesindeki ilahiyat fakültelerinin bir kısmında, kilise destekli seminerlerin ise çoğunda misyonerlik bölümleri vardır. Bu bölümlerin amacı, daha çok Hristiyan olmayan kişilere ve ülkelere yönelik din adamı yetiştirmektir. Programları da büyük ölçüde bu yönde oluşturulmuştur. Örneğin, Trinity Evangelical Divinity School'un Mission and Evangelism Department'in amacı şu şekilde ifade edilmektedir:

Tanrı tarafından bize verilen dünya misyonerliği görevi, hiçbir zaman yirmi birinci asırdaki kadar gerekli ve zorlayıcı bir şekilde olmamıştı. Dünyanın tüm bölgelerine fırsatlar ve engeller yan yana bulunmaktadır. ...Trinity misyonerlik ve Evangelizm okulunun felsefesi, çok açık bir şekilde ifade olunan, Kitab-ı Mukaddes temelinde dayanmaktadır: Mesih İsa'sız tüm insanlar kaybetmiştir ve Tanrı ile uzlaşmak ihtiyacındadır; hidayet sadece İsa'da bulunur; her nesildeki Hristiyan kilisesinin en temel görevi, herkese Kitab-ı Mukaddesi tebliğ etmektir; İncil'in gelişmesi, insanlar ve şeytani güçler tarafından geçici olarak engellenebilir; ancak onun dünyada nihai zaferi elde edeceği konusunda asla bir şüphe yoktur. Trinity bu küresel misyonu yerine getirmeye kendisini adanmıştır...¹⁶

Bu ilahiyat okulu, söz konusu misyonunu yerine getirebilmek için, öğrencilerini en güzel şekilde yetiştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla öğrencilerinin görev yapabilecekleri coğrafyanın ve hedef kitlenin özelliklerine göre de programlar düzenlemişlerdir. İşte bu bağlamda müslümanlara yönelik misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde okuttukları dersten bir örnek vermek istiyoruz.

Dersin adı, Müslüman Evangelizmine Giriş. Ayrıntılı bir şekilde dersin hedeflerinden bahsedildikten sonra,¹⁷ bu dersten başarılı olabilmek için şu şartlar göze çarpmaktadır:

a. Öğrenci, en az altı farklı müslümanla arkadaşlık kurup görüşmeli ve onlara Hristiyanlığı anlatmaya çalışmalıdır. Onlarla üç mülakat yapmalı ve onlara bir kez İsa filmini izletmelidir. Daha sonra edindiği izlenimleri rapor haline getirmelidir.

¹⁶ Trinity Evangelical Divinity School, Mission and Evangelism Department.

¹⁷ Söz konusu dersin hedefleri şu şekilde ifade edilmektedir: a) Öğrenci hem Batı'da hem de İslâm dünyasında henüz kendilerine ulaşılmamış 1 milyar müslümanın sorumluluğunu kendisinde hissettirecek; b) Öğrenci, müslümanların kendilerini anladıkları gibi, içeriden hem de hristiyanların müslümanları anladıkları gibi dışarıdan İslâm'ı anlamaya çalışacak; c) Öğrenci, hem teorik hem de pratik olarak müslümanlarla Mesih'in nasıl paylaşıldığını öğrenmeye başlayacak; d) Öğrenciler, müslümanlara imanla din hizmeti götürme yaşamında daha iyi donanımına sahip olacak ve müslümanlara yönelik etkili misyonu/misyonerliği yürütecek din adamları ya da eğitimciler olarak daha iyi hazırlanacaktır; e) Öğrenciler, İslâm ve hristiyan-müslüman ilişkileriyle bazı literatüre aşina olacaklar; f) Öğrenciler, İslâm'ı araştırma ve Kurtarıcıyı Müslümanlarla iletişime geçirme konusunda kendilerini harekete geçirecekler; g) Öğrenciler, kendi ülkelerinde ve dış ülkelerde müslümanlara yönelik misyonerlik/tanıklık fırsatları konusunda maharet kazanacaklar. Bk. Şinasi Gündüz, "Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri," *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 377-378.

b. Öğrenci, Kur'an sûrelerini, kronolojik sırasına göre okuyacak ve okumalarına ilişkin bir rapor hazırlayacaktır.

c. Öğrenci dersle ilgili konular üzerine üç sayfayı geçmeyecek bir bibliyografya hazırlayacaktır. Bu liste en azından New Encyclopedia of Islam, The Muslim World, Index Islamicus ve Muslim Peoples gibi süreli yayınlardaki makaleleri içerecektir.

d. Öğrencinin bir camiye, tercihen cuma namazı vaktinde gitmesi istenecektir.

e. Sınav...

f. Ayrıca öğrenci Fellowship of Faith for the Muslims'a katkıda bulunacaktır. Yıl-da üç kez en az 10 dolarlık bir yardım...

g. Öğrenci İslâm'la ilgili çeşitli video filmleri vb. materyal izleyecektir.¹⁸

Dinî danışmanlık: Gerek Amerika gerekse Kanada'daki dinî okulların önem verdikleri en önemli konu alanlarından birisi de dinî danışmanlık konusudur. Bugün ABD'de ciddi anlamda bireysel sorunu olan kişilerin %39'u, din adamlarından yardım almaktadır. Bu yardım oranı bir bütün olarak psikiyatristlerden, psikologlardan, doktorlardan, evlilik danışmanlarından ve sosyal çalışma uzmanlarından alınan yardımların toplamından daha fazladır.¹⁹

Batı toplumlarına baktığımızda pek çok dinî kurumun kilise ve sinagogun cemaatlerine, özellikle ruh sağlığı konusunda hizmetler sunduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda, "cemaat temelli sağlık hizmetleri" adı altında yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. Bazı kiliseler dışarıdan psikiyatrist ya da psikolog atamak yoluyla bu hizmeti devam ettirmeye çalışırken, bazı kilise ve sinagoglar da bizzat kendi din adamlarını bu alanda yetiştirmek suretiyle bu hizmeti sürdürmeye çalışmaktadır. Zira bu durumun hem ekonomik açıdan, hem de sonuç itibariyle daha verimli olduğu söylenmektedir.

Amerikan İş Bürosu verilerine göre, 1992 yılı itibariyle, yahudi ve hristiyan din hizmetlilerinin sayısı 312.000 idi. (4.000 haham, 53.000 Katolik din adamı ve 255.000 Protestan din adamı). Bu din adamları, haftada 9.5 saat danışmanlık ve diğer sağlık hizmetlerinde çalışmaktadırlar. Bu toplam olarak yılda 148.2 milyon saat anlamına gelmektedir ki, bu 77.000 üyeli, Amerikan Psikolojik Kurumu'nun yıllık çalışma süresine eşittir. Din adamlarının bu alanda yapmış olduğu hizmete full-time çalışan 100.000 Katolik rahibeyle diğer dinî gruplarda çalışan kişilerin iş gücü de dahil değildir. İşte bu gelişmeler karşısında önemli bir mevkide bulunan Karen Stone şunları yazmıştır: "Bu mevcut gelişme ve eğilimler, bu alanı harap etmektedir... Artık hiç kimse çocuklarının bir psikolog olmasını istemez."²⁰ Gerçekten de sadece 1993-95 yılları arasında Amerikan Hristiyan Danışmanlar Kuruluşu'nun üye sayısı 2.000'den

¹⁸ Gündüz, a.g.b.

¹⁹ Robert J. Taylor ve arkadaşları, "Mental Health Services in Faith Communities: The Role of Clergy in Black Churches," *Social Work*, vol. 45, no.1 (Jan 2000), ss. 73-77.

²⁰ Lewis M. Andrews, "Religion's Challenge to Psychology," *Public Interest*, Summer 1995, 120, s. 87.

16.000'e yükselmiştir. Hatta bu alanda o kadar çok çalışma yapılmaktadır ki, seküler bir devlet olan ABD için Neal Krause şu soruyu sormaktadır: "Dini rehberlik yapmak için tıp doktorları mı eğitilmeli, yoksa tıp camiasının resmi parçasını din adamları mı oluşturmalıdır?"²¹

Amerika'daki din adamlarının hemen hemen hepsi, özürlü ya da bakıma muhtaç olan yaşlıları düzenli olarak evlerinde ziyaret ederken %87'si de haftada veya ayda bir bölgesel sağlık birimlerinde dini hizmetler sunmaktadır.²² Amerika artık bu konuda öyle bir noktaya gelmiştir ki, tartışılan konu, din adamlarının psikolojik danışmanlıkla ilgili ders alıp almadıkları değil, seküler sağlık kurumlarında çalışan kişilerin dini ve mânevî eğitim almalarının gerekliliği üzerinedir. Zira din adamlarının büyük çoğunluğu öğrencilik yıllarında ilahiyat fakültelerinde danışmanlık dersleri alırken, psikologların ya da psikiyatristlerin çok azının (% 5) din ya da mâneviyatla ilgili ders aldıkları bilinmektedir.²³

Özellikle son zamanlarda bazı dinî okulların klinik alanlarda kendi elemanlarını yetiştirmeleri daha dikkat çekicidir. Örneğin bir Hristiyan İlahiyat okulu olan Fuller Theological Seminary, Amerikan Psikoloji Derneği tarafından tam olarak tanınmış olarak klinik psikolojide doktora öğrencileri yetiştirmektedir. Yine Kentucky şehrindeki Southern Baptist Theological Seminary de sosyal çalışma alanında yüksek lisans programı yürütmektedir. Daha buna benzer pek çok dinî okul farklı alanlarda din adamı yetiştirmektedir. Dini danışmanlıkla ilgili dersler bazı bölümlerde sadece birkaç ders şeklinde yer alırken, bazı üniversitelerde veya seminerlerde ayrı bir bölüm olarak bulunmaktadır. Bu bölümlerde okuyan Hristiyan din adamları, daha çok psikoloji ve psikiyatri ağırlıklı dersler almaktadır. Örneğin Trinity Evangelical Divinity School'un psikolojik danışma yüksek lisans programını incelediğimizde şu ders gruplarını görmekteyiz:

1. Kitab-ı Mukaddes çalışmaları	6 kredi
2. Teolojik çalışmalar	6 kredi
3. Psikolojik danışmanlık dersleri	32 kredi
a. Danışma becerileri eğitimi	3 kredi
b. Ruh sağlığının temelleri	3 kredi
c. Danışmanlık teorileri	3 kredi
d. Aile terapisinin teorik temelleri	3 kredi
e. Grup danışmanlığı	3 kredi
f. Kişilik gelişimi	3 kredi

²¹ Neal Krause, "Religion, Aging, and Health: Current Status and Future Prospects," *Journal of Gerontology*, vol. 52B, no: 6, s. 292.

²² Andrew J. Weaver and Harold G. Koenig, "Elderly Suicide, Mental Health Professionals, and The Clergy: A Need for Clinical Collaboration, Training, and Research," *Death Studies*, vol 20, no. 5 (Sep-Oct, 1996), s. 499.

²³ Weaver and Koenig, "Elderly Suicide, Mental Health Professionals, s. 500.

g. Danışmanlıkta etik konular	3 kredi
h. Danışma pratiği	2 kredi
i. Psikolojik test çalışmaları	3 kredi
j. Psikopatoloji	3 kredi
k. Psikolojik araştırma metodları	3 kredi
4. Internship	10-12 kredi
5. Uluslar arası danışma deneyimi	4 kredi
6. Tez	
7. Alan eğitimi Toplam:	60 kredi

Yukarıda da görüldüğü gibi, danışmanlıkla ilgili derslerin toplamı 32 saattir. Hem teorik hem de pratik olarak alınan bu kadar ders de herhalde bir din adamının danışmanlık konusunda yeterli bir seviyeye gelmesine yetecektir.

Halka yönelik hizmetler: Bugün kiliseler, cemaatine sadece danışmanlık alanında değil, çok farklı alanlarda da hizmetler sunmaktadır. 1700 farklı alanda hizmet eden kiliseler, fakirlikten evlilik sorunlarına; ruhsal hastalıklardan hasta ziyaretlerine; iş bulmadan bireysel sorunlara (örneğin alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanımı); depresyonlu durumlardan evlilik ve ailevi sorunlara; ergenlik hamileliğinden hukuki danışmanlığa varıncaya kadar çok geniş bir alanda hizmet sunmaktadır.²⁴ Diğer bir ifadeyle yapılan bu programların % 40'ını temel ihtiyaçlar (yiyecek ve giyecek dağıtımı, ev hizmetleri ve çocuk bakımı); % 6'sını gelir artırıcı programlar (finans servisleri ve düşük faizlerle ev sahibi olma); yaklaşık olarak % 18'ini danışmanlık hizmetleri (aile danışmanlığı, anne-baba seminerleri, cinsellik sorunları ve riskli konulara ilişkin gençlik programları, hapis yatan bireylere ve ailelerine yardım) oluştururken, diğer teşebbüse yönelik faaliyetler olarak da çeşitli eğitimsel hizmetler ve bilinçlendirme programları (örneğin sanat kazandırma programları ve akademik çalışmalara destek), sağlık temelli hizmetler (örneğin HIV/AIDS'den veya madde bağımlılığından korunma, kan basıncını ölçme, sigaradan vazgeçirme, diş sağlığı, stres azaltma, sağlıklı yaşam için spor, genel sağlık bilgileri ve uygulamaları vs.) ve eğlence programları oluşturmaktadır. Pek çok kilise kendi yapmış olduğu bu programlara ilâve olarak, çeşitli devlet kurumlarıyla da işbirliği yaparak cemaatine daha iyi hizmetler sunmaya çalışmaktadır.²⁵ Pennsylvania Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma, kiliselerin % 91'inin en az bir sosyal servis hizmetinde bulunduğunu; ancak çoğunun beş veya daha fazla hizmet sunduğunu ortaya koymuştur. Philadelphia'daki kiliseler üzerine yapılan bir başka araştırmada ise, yukarıdaki araştırma sonuçlarına benzer hizmet verdiklerini, her bir kilisenin yıllık 103.000 dolar değerinde sosyal hizmet sunduklarını rapor etmiştir. Peki bu paralar nereye gitmektedir? Başta bu paralar anne ve babaları kiliseye

²⁴ Taylor ve arkadaşları, "Mental Health Services in Faith Communities", s. 78.

²⁵ Bk. Taylor ve arkadaşları, "Mental Health Services in Faith Communities", s. 78. Ayrıca ABD'de kilise hizmetleri için bk. Cromartie, "Religion and Religious Institutions in the Modern Public Square," ss. 13-22.

gitmeyen risk grubu çocuklara harcanmaktadır. Buna ilâve olarak hamilelik merkezlerine (pregnancy centers), hükümlü rehabilitasyon programlarına, gündüz-bakım evi programlarına, uyuşturucu tedavi merkezlerine, evsizlere sığınak tedarikine, genç babalara yönelik programlara, gençlik dönemi suçlarına ve fakirleri bulundukları durumdan daha iyi bir konuma getirmeyi amaçlayan toplum gelişim programlarına harcanmaktadır.²⁶

Kilisenin bu tür programlarından bahsederken burada hem federal hem de eyalet devletlerinin kiliselerin bu tür faaliyetlerini engellemek bir tarafa, ekonomik açıdan önemli derecede desteklediğini de hatırlatmamız gerekir. Örneğin 2004 yılı itibariyle ABD’de inanç temelli organizasyonlar 2 milyar dolar federal destek almışlardır. Yine bugün ABD’de dinî temelli okullara devam eden öğrenci sayısı tüm öğrencilerin % 10’nunu oluşturmaktadır. Ayrıca madde bağımlılığını önlemede yardımcı olmak amacıyla da dinî kurumlara (kiliselere) para ödenmektedir. Örneğin 2003 yılında bu amaçla 600 milyon dolar para ödenmiştir.²⁷

Pek çok Amerikan tarihçisine göre, Amerika’nın gelişmesinde kilisenin çok önemli bir rolü olmuştur. Zira başta yardımlaşma, hayırseverlik ve ekonomik gelişme önemli derecede dindar kişilerin çalışmaları sonucu gerçekleşmiştir. Küçük yerleşim yerleri ve gelişen şehirlerde kiliseler, insanlara çok çalışmayı, itidali, tasarrufu ve aile sorumluluğunu öğretmiştir. Yine kiliseler sadece bu teorik öğretilerle kalmayıp, aynı zamanda başta fakirlik olmak üzere, hayat kadınlığı ve kurtajla da sürekli olarak mücadele etmiştir. Daha etkili bir hizmet verebilmek için YMCA ve YWCA gibi (The Young Men’s Christian Association) ve Salvation Army gibi teşkilâtlar, toplumda sadece dinî hizmet vermekle kalmamışlar, aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes dersleriyle birlikte daha pek çok sosyal ve ekonomik alanda da hizmet vermişlerdir. Örneğin 1880’te İngiltere’den gelen Salvation Army’nin felsefesi “soup, soap and salvation” (çorba, sabun ve kurtuluş) idi. Ayrıca başta yiyecek, sığınak, tıbbi yardım, meslekî eğitim, cezaevi hizmetleri, fakirler için hukukî yardım, kış mevsiminde ucuz yakacak temini gibi pek çok alanda hizmet vermişlerdir. Hâlâ bugün gönüllülük esasına dayanan bu hizmetler çerçevesinde kilise, toplam mahkum sayısının % 10’unu oluşturan 219.000 mahkuma hizmet vermektedir.²⁸

Batı’daki din hizmetlerine ilişkin bu kısa değerlendirmeden sonra şunu söyleyebiliriz ki, Batı’daki din eğitimi ve öğretimi, statik bir yapı yerine dinamik bir yapı arz etmektedir. Bu bağlamda her mezhep kendi öğretisi doğrultusunda eğitim ve öğretim

²⁶ Cromartie, “Religion and Religious Institutions in the Modern Public Square,” s. 17.

²⁷ Bk. Amitai Etzioni, “Should the United States Support Religious Education in the Islamic World?” *Journal of Church and State*, (Spring 2006) 48, 2, ss. 279-301; David R. Hodge, Paul Cardenas ve Harry Montoya, “Substance Use: Spirituality and Religious Participation as Protective Factors Among Rural Youths,” *Social Work Research*, vol. 25, no. 3, (Sep 2001), s. 159.

²⁸ Cromartie, “Religion and Religious Institutions in the Modern Public Square,” ss. 18-19.

kurumunu oluşturabilmekte ve cemaatine yönelik hizmetler sunabilmektedir. Elbette böyle bir yapılanmada sözkonusu ülkelerin yasal yapısı da önemli rol oynamaktadır. Zira devlet, belki dinî müesseselere doğrudan yardım etmese bile, en azından teşvik etmekte; ama hiçbir zaman engel olmamaktadır.

D. Ülkemizde Yapılabilecek Kaliteli Din Hizmetlere İlişkin Bazı Öneriler

Böyle bir başlık altında elbette çok şey söylenip yazılabilir. Zaten bu konuda ülkemizde pek çok ilmî sempozyum da yapılmıştır. Ancak en azından bildirimiz çerçevesinde, maddeler halinde de olsa şu önerilerde bulunabiliriz:

1. Her şeyden önce din eğitimi alanında hizmet veren kişilerin eğitim seviyelerinin acilen yükseltilmesi gerekir. Artık hiç kimse, sadece İmam Hatip Lisesi mezunu kişilerin bu mesleği hakkıyla yerine getireceğini söyleyemez. Bunun için de hâlihazırda görev yapan imamlara yönelik olarak hizmet içi eğitim kurslarıyla birlikte, müftülüklerin de mutlaka farklı alanlarda elemanlarının eğitim kalitesini yöneltmeye yönelik faaliyetlerde bulunmaları gerekir.

2. Batı ülkelerinde olduğu gibi, ülkemizdeki İlahiyat fakülteleri de yeniden yapılandırılmalıdır. Şimdiye kadar bildiğimiz klasik ders ve programların yerine, daha çok uluslar arası düzeyde, günümüz dünyasının sorunlarına ışık tutacak tarzda programlar geliştirilmelidir.

3. Batı ülkeleriyle kıyasladığımızda gördük ki, ülkemizdeki İlahiyat fakültelerinin sayıları oldukça düşüktür. Dolayısıyla hem sayılarının artırılması, bundan da önemlisi, eğitim kalitesinin kesinlikle yükseltilmesi gerekir. Hiç olmazsa imamların fakülte mezunu, vaiz ve müftülerin de lisans üstü eğitim almaları sağlanmalı ve bu yönde gerekli kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Yaygın din eğitimindeki hizmet kalitesini artırıcı birtakım önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda gerçekten mesleğini seven ve bu konuda bir şeyler yapmaya çalışan kişilerle, sadece maaş uğruna görev yapan kişileri bir tutmayarak, kaliteli hizmet veren kişilerin ödüllendirilmesi yoluna gidilmelidir.

5. En azından bundan sonra yapılacak camilerin sadece birer ibadethane olmaları yerine, farklı hizmet alanlarına yönelik tarzda yapılmaları sağlanmalıdır.

6. Daha kapsamlı din hizmetlerinin yapılabilmesi için, din görevlilerini zora sokmayacak tarzda, yeni hukukî düzenlemelerin de yapılması gerekir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Avrupa Birliği'ne girmek için çalıştığımız şu günlerde, gerek uluslar arası boyutta, gerekse kendi ülkemizdeki halkın dinî ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayabilmek için mutlaka bir şeyler yapma zamanımız gelmiştir. Kendimizi yenilemediğimiz ve günümüz insanların dinî, psikolojik, ekonomik ve sosyal sorunlarına çözümler getiremediğimizde bu yetersizlik durumu sadece din görevliliği mesleğini zedelemekle kalmayıp aynı zamanda İslâm dininin güncelliği ve yeterliliği durumuna da gölge düşürür ki, herhalde kimsenin böyle bir şeye sebep olma hakkı yoktur.

Oturum Başkanı - Mustafa Köylü hocamız, başlığa uygun olarak tebliğine, zaten nasıl olsa Türkiye'yi hepimiz biliyoruz; ben hiç olmazsa İngiltere'yi anlatayım da siz kendiniz kıyaslayın gibi bir girişle başlamıştı... Ben, kendilerinin, dini toplumun her alanında görmek ile, dini mümkün merteye toplumda seyreltmek yaklaşımlarını nasıl bağdaştıracamız konusunda fikir üretmesini öneriyorum. Kendilerine teşekkür ediyorum.